

BURSA'DA KOLERA SALGINI VE ALINAN KARANTİNA ÖNLEMLERİ (1890-1895)

*Nursal KUMAŞ**

ÖZET

Kolera bulaşıcı bir hastalık olup, salgına dönüşebilme özelliğine sahiptir. Tarihin çeşitli dönemlerinde, dünyanın pek çok yerinde ortaya çıkmış olan bu hastalık, binlerce insanın ölmesine neden olmuştur. 19.yüzyılın sonlarında, Bursa ve çevresinde de kolera vakaları görülmeye başlanmıştır. Osmanlı Hükümeti hastalığın yayılmasını engellemek için hızlı davranmış ve birtakım karantina önlemleri almıştır. Şehrin giriş ve çıkış noktalarını kontrol altına alabilmek amacıyla, Doğu yönünde Duaçınarı'nda, Batı yönünde ise Acemler'de, iki ayrı tahaffuzhâne yapılmış ve hastalar on gün süre ile gözetim altında tutulmuştur. Belediyenin de aldığı etkili önlemler ve dikkatli uygulamalar neticesinde, hastalık yayılmadan kontrol altına alınmış ve çok az sayıda ölüm vakası gerçekleşmiştir. Bir süre sonra da, kademeli olarak gözetim süresi azaltılmış ve sonunda hastalığın artık görülmemesi ile tahaffuzhâneler kaldırılarak, karantina uygulamasına son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kolera- Bursa -Osmanlı -Karantina-Sıhhiye.

SUMMARY

Cholera Epidemics in Bursa and the Quarantine Precautions (1890-1895)

Cholera is an infectious disease and has the ability of turning into an epidemics. It has appeared in various countries during various periods causing thousand deaths. Likewise, cholera has been observed in Bursa and its surroundings

* *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi.*

at the end of 19th century. The Ottoman goverment has acted fastly to prevent the disease from spreading and taken quarantine precautions. In order to get control over the entrance gates, two separate tahaffuzhane (quarantine center) were built in west at Acemler and in east at Duaçınarı, and the patients have been kept under watch for ten days. By the help of the effective and careful precautions carried out by the municipality, the illness was kept down before it spread and very few fatality cases have been reported. After a while, observation period was gradually decreased and at last, after the disapperarance of cases, tahaffuzhanes were eliminated and quarantine precautions were stopped.

Key Words: Cholera -Bursa-Ottoman-Quarantine -Health.

Giriş

Bulaşıcı hastalıklar, geçmişten günümüze pek çok insanın ölümüne veya hastalanmasına neden olmuş bir tehlikedir. Hava yolu, hasta ile temas veya değişik şekillerde mikrop kapmış bir bireyden sağlıklı bir bireye mikrobun geçmesi, o hastalığın bulaşıcı nitelikte olduğunu gösterir. 19.yy'da "Değişen Koşullardaki Yaşam" (Nikiforuk, 2000:31) olarak adlandırılan bulaşıcı hastalıklar, geniş kitleleri tehdit etmeye başlayıp, kısa bir süre içerisinde çevrede bulunan insan, hayvan ve bitkiye bulaştığında, artık "salgın" olma özelliğini kazanırlar. Modern tıbbın gelişip, bulaşıcı hastalıkların teşhis ve tedavisi sağlanıncaya kadar, verem, sıtma, veba, çiçek, frengi, cüzam ve kolera, salgın niteliği taşıyan hastalıkların başında gelmiştir (Kılıç, 2004:11,13). Bu salgın hastalıklar içinde özellikle veba hastalığı Osmanlı Devleti'ni önemli ölçüde etkilemiştir. 18.yy'da, yalnızca İzmir'de, şiddeti farklı boyutlarda olmak üzere, toplam 54 yıl veba ile geçmiş ve bu süre içinde birçok insan hayatını kaybetmiştir (Panzac, 1997:14).

Kolera hastalığı, önlem alınmadığında kısa sürede salgına dönüşebilme özelliğine sahiptir. 1883 yılında bir Alman doktor olan Robert Koch tarafından hastalığa neden olan bakteri bulunmuştur (Çıpa, 1995:21). WHO (Dünya Sağlık Örgütü), kolera hastalığının kirlenmiş su ve gıdanın kullanılması, hasta kişilerin öksürerek, kirliliği elleri ile veya dışkıları ile yaydıkları mikrobun, sağlıklı kişilerin vücutları ile temas etmesi sonucunda bulaştığını bildirmektedir (First Steps For Managing An Outbreak Of Acute Diarrhoea, 2010).

Hastalık en çok Yaz ve Sonbahar mevsimlerinde görülmektedir. Fakat kolera mikrobunu, bu hastalığa yakalanmış kişilerden çeşitli yollarla, içme sularına karışırsa, yılın herhangi bir ayında da kolera salgını görülebilir. Kolera mikrobunu ağız yolu ile vücuda girdikten sonra 3-4 saat ile 5 gün arasında değişen ve genelde 3 gün olan bir kuluçka süresi başlar. Kuluçka süresinin değişkenlik göstermesi, hastalığın şiddetli, orta ve hafif

derecede olmak üzere üç şekilde insanları etkilemesinden kaynaklanır (Akyol, 1970:5,10-11).

Kolera hastalığı, Osmanlı Devleti topraklarında ilk kez 19.yy. başlarında görülmeye başlanmıştır. 1865 yılında Sultan Abdülaziz döneminde, “Büyük Kolera” olarak adlandırılan salgın (Uludağ, 1938:452), tüm Anadolu’yu etkilemiş, İstanbul’da ise günlük ölüm ortalaması bine ulaşmıştır. Sultan Abdülaziz’in, kolera hastalığını önleme mücadelesine katılanlara, başarılarından dolayı “Kolera Madalyası” dağıtması durumun vahametini göstermesi açısından önemlidir (Sakaoğlu, 1995:23).

II. Abdülhamid döneminde, Osmanlı Devleti’nin çeşitli bölgelerinde yeniden ortaya çıkan kolera hastalığına karşı etkili önlemler alınmaya çalışılmıştır. İzmir’de kolera tehdidine karşı kurulmuş olan Klazomen (Urla) Tahaffuzhânesi’nin faaliyetlerini etkin kılabilmek için, II. Abdülhamid’in emriyle, 1891 yılında, Avrupa’dan yeni bir alet satın alınmış ve tahaffuzhâneye teslim edilmiştir. “Etüv Makinesi” ismi verilen bu alet, giysilerin dezenfekte edilmesinde kullanılmıştır (Böke, 2009:152).

Osmanlı topraklarından olan Hicaz’da; 1881, 1882, 1883, 1890, 1891 ve 1893 yıllarında olmak üzere altı defa kolera salgını yaşanmıştır. 1893 yılında yaşanan salgın, Hicaz’da o tarihe kadar ortaya çıkmış olan en büyük ve en şiddetli olanıdır. Bu salgında, değişik kaynaklarda farklı sayılar ortaya konulmasına karşın, 35.000-40.000 civarında hastanın hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. 1893 yılında hac görevini yerine getirmek için çok miktarda hacının bu topraklarda bulunuyor olması, hastalığın boyutunun ve ölüm oranının artmasında önemli bir etken olmuştur (Sarıyıldız, 1996: 61.65.67).

Osmanlı hükümeti, Hicaz’daki tehlikenin farkına varmış ve salgının İstanbul’a ulaşması ihtimaline karşı bir takım önlemlere başvurmuştur. Anadolu’dan çalışmak amacıyla İstanbul’a gelmiş, han ve benzeri yerlerde yaşayan 3561 bekâr işçinin memleketlerine gönderilmesi kararı alınmıştır. Kulübe benzeri evlerde yaşayan 3029 muhacirin ise, kendilerine arazi tahsis edilerek taşra kentlerine göç ettirilmeleri önerilmiştir. Fakat bu tür kulübelere muhacirlerin dışında yerli halktan da pek çok kişinin bulunduğu anlaşılmaması ve henüz bu kişiler arasında kolera vakası görülmemesi nedeniyle hükümet sevk işleminden vazgeçme kararı almıştır (BOA., DH.MKT., 2018/95).

İstanbul ile birlikte, ülkenin pek çok yerinde kolera hastalığına karşı önlemler alınmıştır. Fakat alınan tüm bu önlemler, hacıların taşıdığı kolera mikrobunun, Anadolu topraklarına girmesini engelleyememiştir. Kolera hastalığı, 1893 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında, İstanbul’u da etkilemiş ve hastalığın salgın haline dönüşmesine neden olmuştur (Pamukciyan,

1994:15). Hastalık 24 Ağustos 1893 tarihinde başlamış ve 16 Nisan 1894 tarihine kadar devam etmiştir. İstanbul'daki hastanelere getirilen hastalardan 734'üne kolera teşhisi konulmuş olup bu hastaların 485'i hayatını kaybetmiştir. Tespit edilen vakalar içinde ölüm oranı %67,4'tür (Yıldırım, 1996:53).

1890-1893 Döneminde Hicaz'da Ortaya Çıkan Kolera Tehdidine Karşı Bursa'da Alınan Önlemler

Bursa'da tespit edilebilen ilk kolera vakaları, 1848 yılının Nisan ayında Mihaliç (Karacabey) kazasında ortaya çıkmıştır (Ayar, 2005:19). Bu tarihten 1890'lı yıllara kadar, Bursa'da kolera olup olmadığı yönünde bir bilgi tespit edilememiştir. Fakat bu yüzyılın sonuna doğru kolera tehdidi yeniden ortaya çıkmıştır.

Hicaz'da 1890 ve 1891 tarihlerinde ortaya çıkan kolera vakasının tüm Osmanlı topraklarına yayılmasını engellemek için ülke genelinde bulunan vilâyetlerde sağlık komisyonları oluşturularak önlemler alınmıştır. Hudâvendigâr Vilâyeti de bu sözü edilen vilâyetlerden bir tanesidir. Hudâvendigâr Vilâyeti Valisi Mahmud Celâleddin imzasıyla 6 Ağustos 1890 tarihinde Dâhiliye Nezâret-i'ne gönderilen resmi bir belgede, komisyonun kimlerden teşkil ettiği ve ne gibi önlemler alındığına dair bilgi mevcuttur. Buna göre oluşturulan sağlık komisyonunda; sıhhiye müfettişi ve emrine verilen doktorlar ile belediye memurları bulunmaktadır. Ayrıca komisyonun emrine birçok polis ve zabıta da verilmiştir. Kolera ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek için, şehirde bulunan mahalleler, belediye meclis üyeleri arasında paylaştırılmıştır. Aynı resmi belgede valilik tarafından alınan kararlar ile uygulanacak önlemler ise şu şekilde sıralanmıştır:

– Keçi ve manda etlerinden çiğ olanları ile olgunlaşmamış veya çürümeye yüz tutmuş meyve ve bayatlamış sebzelerin satışı kesinlikle yasaklanacaktır.

– Genellikle kadınlar tarafından evlerde el mancınıkları yardımıyla gerçekleştirilen ipekböceği işleme faaliyetlerine, geçici bir süre ile ara verilecektir.

– Fabrikaların arttığı olan ipek böceklerinin gübre olarak bağ ve bahçelere döküldüğü ve aynı zamanda yem olarak tavuklara yedirilmiş olduğu anlaşıldığından, bu duruma kesinlikle son verilecektir.

– Boş arsalar ve bazı harap durumdaki alanlarda bulunan çöp ve süprüntü ile fabrikaların çevreye yaydığı koza döküntüleri toplatılacaktır.

– Şehrin sokakları ile bina ve hanların temizliğine önem verilecektir.

– Sokaklarda gübre, hayvan leşi ve çöp bulunmasına izin verilmeyecek, sokakların her gün süpürülüp, su ile yıkanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

– Fabrika ve helâ lağımalarının açık olan kısımlarının kapatılması sağlanacaktır.

– Kasap dükkânlarının temizliği ve düzenine dikkat edilecek, etlerin sinek ve tozdan korunması için tel dolaplara konulacaktır.

– Pazar yerinde satılacak olan etler ise tülbentlere sarılacaktır.

Alınan kararların uygulanmasında görevini yapmayan devlet memurları veya yöre halkı hakkında kanuni muamele yapılacağı ilan edilmiştir. Bunun yanında mekteplerin, zaptiye koğuşlarıyla, zabıt ve polislere ait resmi dairelerin temizliğine ve düzenine dikkat edilmesi de kararlaştırılmıştır. Hapishanede tutuklu veya gözaltında bulunan mahkûmlarla ilgilenen görevlilere gerekli uyarılarda bulunulması, mahkûmların bir kısmının valiliğin bazı bölümlerine taşınarak hapishane koğuşlarındaki yoğunluğun giderilmesi dahi alınan kararlar arasındadır. Alınan önlemler ilgili birimlere hızlı bir şekilde iletilerek çalışmalara hemen başlanılmıştır (BOA., DH. MKT., 1750/4).

Hudâvendigâr Valiliği, kolera hastalığı ile mücadele etmek için hükümetten aşı ve ilave doktor talebinde bulunmuştur. Fakat bu talebin karşılanması gecikince valilik tarafından 20 Aralık 1890 tarihinde bir şikâyet dilekçesi gönderilmiştir. Hükümet ise bu dilekçeye ilişkin verdiği cevapta, aşuların zamanında gönderilmiş olduğunu fakat doktorların ilgili nizamnâmede belirlenmiş olan maaş tutarını düşük bularak bölgeye gitmek istemediklerini bildirmiştir. Hükümet, maaş durumlarında bir iyileştirme yapılması halinde, doktor sorununun çözüme kavuşturulabileceğini verdiği cevapta ayrıca belirtmiştir (BOA., DH. MKT,1798/93). Osmanlı Hükümeti, kolera hastalığına karşı alınan karantina önlemlerinin uygulanmasını sağlamak üzere, geçici olarak zaptiye alınması konusunda ise Hudâvendigâr Vilâyeti'ne izin vermiştir (BOA., İ.HUS, 15/1311 S-146).

Bursa Gazetesi'nde de 1893 yılının Eylül ve Ekim aylarında, gazetenin çeşitli sayılarında "Sıhhiye Ta'limât-nâmesi" yayınlanmıştır. Bu ta'limât-nâmede karantina uygulaması, lağım, helâlar, sokaklar ve evler ile halkın ortak kullanımına açık mekânların temizliğine dikkat edilmesi; bozulmuş veya şüpheli görülen yiyecek ve içeceklerin tüketilmemesi üzerinde durulmuştur. Bursa Gazetesi halkın hastalıktan korunması için yöre halkına birtakım tavsiyelerde bulunmaktadır. Yorgunluk yapacak işlerden kaçınılması, vücut terli iken soğuğa maruz bırakılmaması, sarhoşluk veren maddelerin tüketiminden kaçınılması, buzlu su içilmemesi, ishal yapacağı için kavun ve karpuz tüketilmemesi ve suların kaynatılıp içilmesi, gazetenin

okurlarına verdiği tavsiyelerden bazılarıdır. Ta'limâtnâmede, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek için yerel yöneticilerin alması gerekli önlemler üzerinde de durulmuş, gerekli uyarılar yapılmıştır (Bursa Gazetesi,137-138-140:7,5-6,1).

1894-1895 Döneminde Bursa'da Kolera Salgını

Bu dönemde, Bursa'da ilk kolera vakası, 3 Ocak 1894 tarihinde Bursa'nın Kirmastı (Mustafakemalpaşa) Kazası'nda ortaya çıkmış ve bir ay kadar etkili olmuştur. Bu ilk salgında 30 kadar ölüm vakası yaşanmıştır (Ayar, 2005:98). Kolera hastalığı bu tarihten sonra Hudâvendigâr Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre; 25 Ağustos 1894 tarihinde Yenişehir Kazası'nda yeniden ortaya çıkmıştır. Vilâyet emrinde bulunan Sıhhiye Müfettişi Abdurraûf Efendi bölgeye gönderilerek, gerekli sağlık tedbirlerinin alınması sağlanmıştır. Valilik, vaka görülen hanelerin kordon altına alınması yönünde Yenişehir Kaymakamlığı'nı uyarmıştır. Hastaların tedavisinde hızlı ve dikkatli davranılmış ve neticede hasta olanların iyileşmesi ile bu tehlike atlatılmıştır. Kordon altına alınan hanelerdeki ihtiyaç sahiplerine karantina süresince gerekli yiyecek yardımı yapılmıştır (Hudâvendigâr Gazetesi, 1604/1).

Yenişehir'de ortaya çıkan kolera hastalığının, şehrin diğer bölgelerine yayılmasını engellemek amacıyla, Hudâvendigâr Valiliği tarafından birçok farklı alanda kontrol noktaları oluşturulmuştur. Fakat vilâyetin emrinde bu kontrol noktalarında görev alacak yeterli sayıda zaptiye bulunmamaktadır. Bu durum Sadaret tarafından anlaşıldığından, iki yüz kişinin geçici zaptiye olarak istihdam edilmesi yönünde Hudâvendigâr Vilâyeti'ne yazılı bir emir gönderilmiştir. 28 Ağustos 1310 (9 Eylül 1894) tarihinde Sadaret'ten, valiliğe gönderilen bir telgrafta, zaptiyelerin piyade olarak alınacağı bildirilmiştir. Zaptiyeler, 13 Eylül 1894 tarihinden itibaren de gıda yazımı ile görevlendirilmişlerdir. Zaptiyelerin maaş, tayin ve diğer masrafları 33.200 kuruş olarak belirlenmiştir. Bir defaya mahsus olarak verilen giysi ücretleri de bu meblağa dâhil edilmiş ve toplam masraf 37.400 kuruş olarak hesaplanmıştır. Belirtilen meblağın temin edilerek Hudâvendigâr Vilâyeti'ne gönderildiği bildirilmiştir. Bununla beraber, 1310 yılının Şubat ayı sonuna kadar zaptiyelerin toplam masraflarının ise 236.430 kuruş olacağı hesaplanmış ve bildirilen meblağın da bir an önce Hudâvendigâr Vilâyeti'ne gönderilmesi yönünde Sadaret'ten Maliye'ye emir verilmiştir (BOA., İ.A.S., 10/25). Burada dikkat edilmesi gereken husus; zaptiye maaşlarının Eylül-Şubat arasında hesaplanmış olduğudur ki bu durum, geçici olarak alınacak zaptiyelerin çalışma sürelerinin altı ay olarak hesaplandığını göstermektedir. Bununla beraber Mart ayı mali yılbaşı olduğu için zaptiye maaşları yıl sonuna kadar da hesaplanmış olabilir. Osmanlı

Hükümeti'nin, maliyenin zor durumda olduğu bir dönemde dahi bu meblağı temin etmiş olması, bulaşıcı hastalıklar konusunda ne kadar hassas ve tedbirli olduğunu göstermektedir.

Salgın hastalıkla mücadele etmek için, dönemin yerel basını da üzerine düşen görevi yapmaya, halkı kolera konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Hudâvendigâr Gazetesi'nde yer alan bir makalede, hastalığın Bursa'da hafif derecede seyrediyor olmasına rağmen, hızlı bir şekilde önlem alınması gerektiği, bu önlemlerin en başta gelenin de temizlik olduğu vurgulanmıştır. Evlerin, yiyecek ve içeceklerin, giyilen elbiselerin temizliğine dikkat edilmesi, suların kaynatılıp içilmesi, hastalıkla korkmadan mücadele edilmesi gerektiği de ayrıca belirtilmiştir. Makalede ayrıntılı olarak şu önlemlerden bahsedilmektedir:

“(…) kolera zamanında dikkat olunacak noktalardan biri de vücûdu rutûbetten ve soğuktan muhâfaza etmektir, elbise kavî (kalın) olmalı, soğuk yağmur te'sîr etmemeli, islanursa derhal değiştirmeli, sabahları çorapsız yere basmamalı, kuşak sarmalı, fanila giymeli, ne yapmalı yapmalı karnını üşütmemeli, gün doğarken batarken rutûbet ziyâde olduğundan dışarı çıkmamalı, evlerin üst katları aşağılara nisbetle rutûbetsiz olacağından üst katlarda yatmalı, yatılan odada mümkün olduğu kadar az kimse yatmalı, çünkü ne kadar çok olursa o kadar mazarratı (zarar) görülür, uykudan kalkar kalkmaz odanın pencerelerini açmalı, geceden beri teneffüs vâsıtasıyla ifsâd (bozulmuş) olunmuş olan havayı değiştirmeli, evlerde yâhud yanında âhûr (ahır) hattâ tarak gömüsü (hayvan derisi) bile bulundurmamalı, şâyet bulundurulursa gâyet temiz tutmalı, hâsılı kolera için en mü'esser (etkili) devâ ahkâm-ı şer'iyyenin (şerri kanunlar) emr ettiği nezâfettir (temizlik) nezâfete dikkat olunursa bi-izni'llâhi (Allah'ın izni ile) Ta'âlâ kolera mahdûd (sınırlı) kalur, te'sîrât-ı mazarratı (zararlı etkisi) gittikçe azalur... Bir bardağın dörtte üçüne su doldurmalı, biraz da şeker koymalı, bir kısmı da sirke ile doldurmalı, içmeli, limonatanın fâ'idesini unutmamalı, sabahları çay ve sıcak kahve içmeli, sâlisen kâbil (üçüncüsü ise) ise her gün elbiseyi değiştirerek günde üç dört def'a yüzünü gözünü ellerini yıkamalı ”.

Makalede ayrıca, koleranın hafif bir ishal ile başlayıp bir hafta böyle devam ettikten sonra şiddetlendiğine dikkat çekilerek, bu durumda olan hastaların durumlarını belediyeye haber vererek, derhal hastanelere başvurması gerektiği bildirilmiştir. Erken teşhis ile tedaviye erken başlanılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Hastanelerin ve Kirkoris Efendi'ye ait eczanenin ise gece-gündüz açık tutulduğu da yazıda bildirilmiştir. Makalede, kolera ile mücadele için şu besinlerin yenilmesi gerekli olduğu bildirilmiştir: Tavuk, koyun, dana ve av hayvanlarının eti, süt, taze yoğurt, armut, üzüm, olgunlaşmış kızılıklık ve inmik ayvası, pişmiş domates ve kaynatılmış domates suyu, fasulye, bamya, kabak, patates, peynir ve yumurta (Hudâvendigâr Gazetesi, 1606/1).

Karantina Önlemleri

Bursa'nın Yenişehir kazasında ortaya çıkan kolera hastalığının yayılmasını engellemek için sadece kontrol noktası oluşturmanın yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bundan dolayı karantina önlemlerinin alınması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, Sıhhiye Nezâret-i tarafından, birtakım kararlar alınmış ve alınan kararlar Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye'ye gönderilmiş ve burada da görüşülüp değerlendirilerek kabul edilmiştir. Bu önlemler arasında öncelikle Bursa şehrinin sıkı bir şekilde giriş-çıkışının kontrol altına alınması gerektiği bildirilmiştir. Bunun sağlanması için, iki ayrı bölgede karantina noktası oluşturulması istenmiştir. Karantina noktalarından biri Bursa-Mudanya güzergâhı üzerinde olup, özellikle Mudanya limanı ile yolculuk yapacakların denetimi yapılmaya çalışılmıştır. Diğer karantina noktasının ise Bursa'yı Anadolu'nun iç taraflarına bağlayan yol üzerinde, şehrin doğu yönünde Kütahya güzergâhı üzerinde olup, hastalığın iç bölgelere yayılması engellenmeye çalışılmaktadır. Her iki tahaffuzhânedeki¹ karantina süresi on gün olacaktır ve bu noktalarda gerekli binaların yapımına hemen başlanılacaktır. Binalar yapılıp, hizmete açılıncaya kadar şehirden çıkışlar yasaklanmıştır (BOA., YA.HUS., 308/125).

Hudâvendigâr Gazetesi'nde verilen ilanda, oluşturulacak olan bu kordonun sınırları da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Buna göre, sınır Acemler Köprüsü'nün yüz metre alt tarafındaki münasip bir noktada kurulacak olan tahaffuzhânedeki başlayacaktır. Doğuya doğru Acemler İstasyonu ve Acemler Bahçesi dışarıda kalacak şekilde, Çakamon Değirmeni'nin alt tarafından Mihraplı Köprü'ye varılacaktır. Sınır, bu köprüden yine doğuya doğru İnkaya içeride kalacak şekilde, Eski Atranos Yolu'ndan ve Abdal Murad'ın ve Seyyid Nasır'ın üst tarafından gidecektir. Gökdere üzerindeki değirmenler içeride kalarak, köşkün üst tarafından ve Ermeni ve Katolik mezarlıkları kordon dâhilinde bulunmak üzere Kestanelik denilen mevkiye varılacaktır. Bu noktadan Konya Caddesi üzerinde bulunan Duaçıları'na ulaşılacaktır. Buradan Papasoğlu'nun çiftliği içeride kalacak şekilde, Atıcılar'ın alt tarafından geçilerek Köprübaşı Çiftliği civarına varılacaktır. Son olarak sınır, Gemlik Caddesi üzerinde bulunan köprüye ve bu köprüden Deliçay Nehri boyunca Panayır Köprüsü'ne gidecek ve bu köprüden de Nilüfer Nehri boyunca çıkararak, Acemler'de bulunan tahaffuzhâne noktası ile birleşecektir (Hudâvendigâr Gazetesi, 1607/3).

Mudanya ve Gemlik limanları Bursa'nın İstanbul ve dış dünyaya açılan kapılarını teşkil etmektedir. Bu limanlar aracılığıyla özellikle İstanbul

¹ "Tahaffuzhâne" kelimesini bazı kaynaklar "karantina evi" olarak kullanmışlardır. Bu makalede kelime BOA belgelerinde kullanılan orijinal şekliyle alınmıştır.

ile yolcu taşımacılığı ve deniz ticareti yapılmaktadır. Şehirde ticaretle uğraşan gayrimüslim bir kitlenin varlığı ve yüz bine yakın nüfusu ile Bursa'nın önemli bir nüfusa sahip olması, limanlarını sürekli canlı tutmaktadır. İstanbul ile olan bu sıkı ve düzenli ilişki, Osmanlı Hükümeti'ni harekete geçirmiştir. Acemler'de oluşturulan tahaffuzhânenin İstanbul'un sağlık güvenliği için yeterli olmadığı anlaşıldığından, Tuzla'da bir tahaffuzhâne yapılması kararlaştırılmıştır. Tuzla Tahaffuzhânesi'nin bulunduğu bölge, İstanbul'a Anadolu yakasından son giriş noktasıdır. Bu bölgenin tahaffuzhâne olarak seçilmesinde, bir taraftan Anadolu'dan gelen yolun güvenliğinin sağlanması, diğer taraftan da denizyolu trafiğinin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Fakat hastalığın aniden ortaya çıkmış olması, Osmanlı Devleti'ni hazırlıksız yakalamıştır. Tuzla karantina alanı, bağlı olduğu kurum tarafından, son bir yıl içinde gerekli bakım ve düzenleme çalışmaları yapılmadığı için bakımsız bir durumdadır. Üstelik hastaların on gün süre ile gözetim altında tutulacakları hastane binaları yoktur. Karantina alanı için hayati derecede önemli olan su bile getirilememiştir. Bu şartlar dâhilinde, yolcuların karantina altına alınmasının sağlıksız bir durum ortaya çıkarılacağı düşünülerek, karantina binaları yapıp, gerekli düzenlemeler yapılıncaya kadar, deniz yolu ile gelenlerin açıkta bekleyen gemilerde bekletilmeleri kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, Mudanya-Gemlik kıyı hattından hiçbir şekilde karaya yolcu çıkışı yapılmaması konusunda yetkili makamlar uyarılmıştır. İzmit Körfez yolu ile Bandırma-Mudanya arasındaki bölgeden gelen gemilerde bulunan yolcuların dahi, Tuzla'da 24 saat gözetim altında tutulmaları bildirilmiştir. Fakat Mudanya ve Gemlik tarafından gelen gemilerin yolcuları ise on günlük bir karantina süresine tâbi tutulmuşlardır. Dolayısıyla hükümet, bu iki uygulama arasındaki süre farkına dikkat çekmiş ve bu kararları alan ilgili kişileri uyarmıştır. Bununla beraber, Bursa'dan kıyıya inen yollarda, gereği gibi önlem alınmamış olmasına da dikkat çekilmiş ve her iki konunun da Meclis-i Umûrî Sıhhiye'nin yapılacak olan ilk toplantısında görüşülüp, çözüme kavuşturulması istenmiştir. Osmanlı Hükümeti, Tuzla'da oluşturulacak karantina alanı ve inşa edilecek binaların yapımına hız kazandırmak ve gerekli düzenlemeleri yapmak için Genel Sağlık Müfettişi Koçi Bey'i bölgeye göndermiştir (BOA., YA.HUS., 308/125).

Kolera ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek için, belediyenin hizmetinde bulunan toplam yedi doktor için çalışma alanları oluşturulmuştur. Şehir yedi ayrı bölüme ayrılarak her bölüm bir doktorun sorumluluğuna verilmiştir. Doktorların görev yerleri Ek No:1'de gösterilmiştir. Doktorlar, sorumluluk alanlarında mesai saatleri içinde görev yapacaklardır. Halk ise ikamet ettiği mahallede bulunan doktora muayene olacak ve hastalığın görülmesi veya şüpheli bir durumun ortaya çıkması halinde, gece bile olsa

bu durumu ilgili sağlık birimine bildirmekle yükümlü olacaktır (Hudâvendigâr Gazetesi, 1608/2-3). Bursa'da kolera ile mücadele için sadece yedi doktor görev yapmaktadır. Ebubekir Hazım Tepeyran, 1893 yılında İzmir'de görülen (Dumont,1999:151) ve günde 8-10 kişinin hayatını kaybettiği kolera vakasında ise, çoğu Yunanlı 150 doktorun görev yaptığını bildirmektedir (Tepeyran,1998:154). Bu verilen rakam, Bursa ile karşılaştırılamayacak ölçüde abartılı görülmektedir.

Bursa'da görev yapan doktorlar arasında 29 Ağustos 1310 (10 Eylül 1894) tarihinde İstanbul'dan görevli olarak gönderilmiş olan ve o sırada genç bir doktor olan şerafetin Mağmumi de bulunmaktadır. Mağmumi, Bursa'da elde ettiği izlenimlerini sonradan hatırat olarak yayınlamıştır. Genç doktor hatıratında; Bursa Şehir merkezinde lağım sularının içme sularına karıştığını bildirmektedir. Kolera salgını köylerde de sıkça görülmeye başladığından, bu olayın nn almak için Dr.şerafeddin Mağmumi, Bongowsky Paşa tarafından evre köyleri gezmesi için seyyar köy hekimi olarak görevlendirilmiştir. Mağmumi köy ziyaretlerini şu Şekilde anlatmaktadır: *"Köyleri dolaştım. Arabanın içi ilaç Őiřeleri, kutuları ile sergi halini almış. Bacaklarımın arasında pülverizatör makinası. Her köye yaklaşır yaklaşmaz süvari seyirtip bizden önce varır. Köy muhtar ve khyasını, ihtiya meclisi üyelerini toplayarak hazırlar. Biz vardığımızda ilk lakırdımız hasta sormak. Yatar hasta haber verirlerse gidip muayene edip ilacını verme ve eğer hastalık kti ise hemen beyaz gömleğimi giyip arabacının sırtına pülverizatörü yükleyerek tslemek ve kireçle temizlik yapmak idi. Eski ve yeni ne kadar hasta varsa onların da kimi camide bazısını da kahvehanede ve birçoğunu da arabanın içine alıp ayakta muayene ederek ve lazım gelen ilaçlarını da araba içinde yaparak dağıttım. Hepsi ' Allah devlete millete zeval vermesin ' diye dua ederek giderlerdi. İkinci iş yakın zamanda bir ölüm olup olmadığını sorardım. Bazen saklamak isterler, hemen kabristana gidip taze mezar görünce sıkıştırmaya başlar ve kim haber verdi diye Őařalayarak itiraf ederlerdi. Söyledikleri imlere göre evi ttslerdim".* Doktorun tedavi amaçlı olarak sürekli yanında bulundurduğu bazı ilaçlar ise şunlardır: Sulfato, afyon ruhu, antipirin ve bizmut Őiřeleri, hardal kğı, asit borik, ekşi limon, süblime ve bazı tıbbi aletler (Mağmumi, 2001:11,19,86-87).

22 Eylül 1310 (4 Ekim 1894) tarihinde, Ziraat okulunun hemen yanındaki Karaman Köyü'nde iki Şüpheli vakanın görülmesi ve okulun suyunun da bu köyden geliyor olması üzerine, okul müdürü durumun incelenmesi için, sağlık komisyonuna başvurmuştur. Olay, komisyonun görevlendirdiği Dr. Mağmumi tarafından incelenmiş ve suyun dışarı ile teması olmadığı ve tarlalar içindeki iki menfezin üzerlerine demir kapak kapatılması ile yeterli önlemin alınmış olacağı tespiti yapılmıştır (Mağmumi, 2001:55-56).

Hudâvendigâr Vilâyeti dâhilinde görülen koleranın, başka bölgelere yayılmaması için İstanbul'dan sürekli olarak ilgili makamlara telgraflar

gönderilmiştir. Bu telgraflarda, tedbirlerin eksiksiz, dikkatli ve hızlı bir şekilde alınması bildirilmiştir. Sıhhiye Nezâreti'nden, Hudâvendigâr Vilâyeti'ne gönderilen böyle bir telgrafta, vilâyet dâhilinde hastalık görülen hanelerin kordon altına alınması, temizlik ve tütüleme faaliyetlerinin yapılması, hastalığın Karesi, Biga ve buradan Edirne istikametine yayılmasının önüne geçmek için, yeni kordonlar ve karantina alanları oluşturulması işlemine süratle başlanması istenmiştir (BOA., A.}MKT.MHM., 554/62).

Doktorların ve sağlık ekibinin şüpheli olarak bildirilmiş vakaları, yerinde teşhis ve tedavi edip, gerekli sağlık önlemlerini almaları gerekiyordu. Bazen Bursa şehir merkezi dışından da şüpheli vaka bildirimleri gelebilmekteydi. Sağlık ekibinin olay yerine hızlı bir şekilde ulaşabilmesinin en etkin yolu ise at arabalarıydı. Fakat sıhhiye memurları tarafından talep edilen arabaların günlük ücretleri, günlük olarak 150 kuruşu aşmaktaydı. Bu durum karşısında Hudâvendigâr Vilâyeti bu ücretin sıhhiye memurları tarafından mı yoksa sıhhiye tahsisatından mı ödeneceği konusunda tereddüt ettiği için bu durumu Dâhiliye Nezâreti'ne sormuştur. Alınan cevapta araba ücretlerinin belediye tarafından karşılanması, eğer belediyenin bütçesi yetersiz ise sıhhiye tahsisatından karşılanması gerektiği bildirilmiştir (BOA., A.}MKT.MHM., 554/28).

2 Teşrîn-i Evvel 1310 (14 Ekim 1894) tarihli bir belgeden, Bursa Acemler'de oluşturulan tahaffuzhânenin on günlük karantina süresinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Acemler örnek gösterilerek Tuzla Tahaffuzhânesi'nde de on günlük karantina süresinin uygulanmasına devam edilmesi yönünde Bonkovsky Paşa'nın sunmuş olduğu öneri, Meclis-i Sıhhiye'de gerekli görülmediği için bu öneri kabul edilmemiştir (BOA., YA.HUS., 310/68). Önerinin kabul edilmemiş olması, Tuzla'da hastalığın çok hafiflemiş veya bitmiş olduğu izlenimini vermektedir.

Kordonların kurulup, sıkı önlemlerin alınmasına karşın, yöre halkından bir kısmının çeşitli nedenlerden, gizlice kordon dışına çıktıkları tespit edilmiştir. Kordonların güvenliğinin yeterince sağlanamamış olması bu kaçışları kolaylaştırmıştır. 24 Eylül 1310 (6 Ekim 1894) tarihli bir telgrafa göre, kaçan kişilerin birçoğu kazalarda bulunan güvenlik güçleri tarafından yakalanmıştır. Bu yakalanan kişiler ile kaçmayı başaranların, kordon dışında bulunan köy veya kasaba halkı ile temas kurdukları tespit edilmiştir. Mudanya'da koleradan dolayı meydana gelen ölüm vakasının incelenmesi için bölgeye gönderilen doktorların yaptıkları araştırmalar neticesinde, ölen kişinin Acemler'de bulunan tahaffuzhânedeki beklemeden kaçtığı ve çevre köylerde birçok vakanın köylüler tarafından saklandığı anlaşılmıştır. Karantina altına alınma ve sağlık tedbirlerinin uygulanma korkusu, köylüyü olayın saklanmasına itmiştir. Hudâvendigâr Vilâyeti'ne

gelen emirde, Mudanya'da yapılacak tetkiklerden sonra, uygun görülmesi halinde şehirdeki kordonların kaldırılması ve Tuzla'da on günlük karantina süresinin sağlanması emri verilmiştir. Deniz yolunda ise Gemlik hariç olmak üzere Mudanya'dan Mihaliç Boğazı'na kadar olan kıyı kesiminde karaya çıkacak olan yolcular için, Tuzla'da uygulanan karantinanın yeterli olacağı kararlaştırılmıştır (BOA., Y.A.HUS., 310/92).

Osmanlı Hükümeti, karantina önlemlerinin şehrin ekonomisine zarar vermeye başladığını fark etmiştir. 26 Eylül 1310 (8 Ekim 1894) tarihinde, başta Hudâvendigâr Valisi Ahmed Münîr Paşa olmak üzere, Genel Sağlık Müfettişi Bonkovsky Paşa, Sıhhiye Komisyonu ve şehrin eşraftan ileri gelenleri, karantinanın kaldırılması yönünde şu tespitleri yapıp birtakım kararlar almışlardır: Bursa'nın çevresinde bağ, sebze, dut bahçeleri, yoncalık ve kestanelik bulunmaktadır. Halkın üzüm ve kestanesini toplaması, dut bahçelerinin temizliğini yapması ve Bursa'da kurulan pazarlara karayolu ile mal nakil etmesi gerekmektedir. Otuz bine yakın muhacirin arabacılık, odunculuk, kömürcülük ve çapacılık ederek geçimlerini sağlamaları da dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Bu durumun karantina süresinin uzaması ile kesintiye uğratılması hem bölge ekonomisini olumsuz etkileyeceği, hem de bu işle uğraşan kişilerin tepkilerine neden olacağı bildirilmiştir. Bursa kordonuyla Acemler ve Duâcınarı Tahaffuzhânesi'nin kapatılması ve böylece karantina noktalarının daha gerilere çekilmesi ile mevcut durumda iyileştirme yapılacağı düşünülmüştür. İnegöl, Gemlik, Yenişehir, Ertuğrul, Kütahya ve Karahisar yönüne gidecek olanlar için Konya Caddesi'nin Aksu Karyesi civarında ve Mihaliç ve Kirmastı kazalarıyla Karesi Sancağı'na gidecek yolcular için Apolyond Gölü'nün ayağı üzerindeki Uluâbâd Cısr-i Kebîri'nin yanında birer tahaffuzhâne yapılması kararı alınmıştır. Bu görevi yerine getirmek için bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon; İl Yönetim Kurulu Üyesi Hacı Latif Bey'in başkanlığı altında toplanmıştır. Komisyon üyeleri ise; karantina hekimi olarak görev yapan Ferit Bey, Zoğopulos Efendi ve Şerafeddin Mağmumi'den oluşmaktadır. Komisyon bizzat bölgeye gitmiş ve tahaffuzhânenin, Mihaliç'in 12 Km dışında, hastalığın görülmediği Uluabat Köprüsü'nün karşı yakasında kurulmasına karar vermiştir (Mağmumi, 2001:92-95).

Aksu ve Uluabat Köprüsü civarında kurulacak iki tahaffuzhâne için toplam 35 adet kontrol noktası oluşturulmuştur. Hudâvendigâr Valiliği, bu noktalar ile yeni yapılacak iki tahaffuzhâne görevlendirilecek hizmetli ve zaptiyelerin yeterli sayıda olduğu ve personel için büyük bir mali gidere gerek kalmayacağı yönünde bir karar alarak Sadarete göndermiştir. Sadaret de konuyu Sıhhiye Nazırlığı'na iletmiş olmalı ki, nâzırlıktan Sadarete, 5 Teşrîn-i Evvel 1310 (17 Ekim 1894) tarihinde cevaben bir yazı

gönderilmiştir. Bu yazıda; Hudâvendigâr Vilâyeti Valiliği'nden gelen önerilerin uygun olduğu, bu önerilere ilave olarak Bandırma ve İzmit Körfezi'nden deniz yolu ile gelenler için tedbir amaçlı olarak uygulanan 24 saatlik gözetim uygulamasına devam edilmesi istenmiştir. Yeni oluşturulacak 35 kontrol noktasının ise kontrol için yeterli olmadığı düşünülerek Hudâvendigâr Valiliği ek tedbirler alması yönünde uyarılmıştır (BOA., YA.HUS., 310/92).

Riyâset-i Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye tarafından Dâire-i Umûr-ı Sıhhiye Tahrîrât Odası'na gönderilen iki ayrı Sıhhiye Jurnalı'ndan alınan rakamlara göre, Hudâvendigâr Vilâyeti'nde 1310 (1894) senesinde görülen kolera vakaları ile bu hastalıktan vefat edenlerin sayısı şu şekildedir: (BOA., Y.PRK.SH., 5/5)

**Tablo No: 1 1310 (1894) Yılında Hudâvendigâr Vilâyeti'nde,
Ortaya Çıkan Kolera Vakaları**

MAHALLİ	VİLÂYET	TARİH	VEFAT	VAKA
Bursa	Hudâvendigâr	27/28 Eylül 1310	0	4
Bilecik	Hudâvendigâr	26/28 Eylül 1310	0	0
Gölpazarı Nahiyesi'ne bağlı Belekse Köyü	Hudâvendigâr	26/27 Eylül 1310	6	4
Bursa	Hudâvendigâr	12 -13 Ekim 1310	1	3
Kirmastı Kasabası (Mustafakemalpaşa)	Hudâvendigâr	10 -11 Ekim 1310	0	3
Kirmastı Kasabası (Mustafakemalpaşa)	Hudâvendigâr	11 -12 Ekim 1310	2	4
TOPLAM			9	18

Tablodan da anlaşıldığı üzere, 1310 (1894) yılının Eylül ve Teşrin-i Evvel aylarında toplam 18 kolera vakası görülmüş olup, bu vakaların 9'unda (% 50'sinde) ölüm olayı gerçekleşmiştir. Ölüm vakalarının yarısı ise Gölpazarı'na bağlı Belekse Köyü'nde olmuştur. Mesut Ayar'ın hazırlamış olduğu çalışmaya göre, Bursa'da 178 (115 Erkek/ 63 Kadın) kolera vakası tespit edilmiş olup, bu vakalarda ölen hasta sayısı; 85'i Erkek ve 37'si kadın olmak üzere toplam 132'dir. Hastalığa yakalananlar arasında ölüm oranı ise yaklaşık olarak %74'tür (Ayar, 2005:100). Hudâvendigâr Vilâyeti gibi, nüfusu yüksek olan bir vilâyet için, çok küçük rakamlar teşkil etmesine karşın, hastalığın çok kolay bir şekilde bulaşıp yayıldığı dikkate alındığında, büyük bir tehlikeye işaret etmektedir.

Bursa-Mudanya Demiryolunda Alınan Önlemler

Kolera salgının önlenmesi için alınan tedbirlerden biri de Bursa-Mudanya arasında çalışan trenlerin geçici bir süre için faaliyetlerinin durdurulmuş olmasıdır. 29 Ağustos 1310 (10 Eylül 1894) tarihinde demiryolunu işleten şirkete durum Sıhhiye Nezâreti'nden telgraf ile bildirilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır (BOA., A.MKT.MHM., 553/44). Fakat bir süre sonra, Mudanya Bursa Osmanlı Demiryolu Şirketi, tren seferlerinin durması ile şirketin maddi zarara uğradığı gerekçesiyle Osmanlı yönetimine dilekçe ile başvurmuştur. Şirket yöneticileri, hattın tatil edildiği dokuz gün içinde toplam 16.200 frank zarar ettiklerini ve bu zararlarının Osmanlı yönetimi tarafından karşılanmasını istemişler ve tazminat talebinde bulunmuşlardır. Tren seferlerinin geçici bir süre kaldırılmasına karşın, karayolu ulaşımına gidiş-geliş olarak izin verildiği, çeşitli nakliye araçlarının yolcu ve yük taşımaya devam ettiği de şirket yetkilileri tarafından dile getirilmiş ve bu durum protesto edilmiştir. Ayrıca bu durumun çifte standart oluşturduğu gibi hukuka ve sözleşmelere de aykırı olduğu bildirilmiştir. Üstelik önceden durumun bildirilmesine karşın önlem alınmadığı ve bu yüzden şirketin zarar ettiği ve bu durumun devam etmesi halinde şirketin geleceğinden endişe edildiği de şikâyet dilekçesine eklenmiştir. Osmanlı yönetimi ise; hattın bulaşıcı hastalık tehdidinden dolayı, geçici bir süre için, zorunlu olarak kapatıldığını ifade etmiştir. Ayrıca bu önlemlerin sadece bu bölgede değil ülkenin pek çok yerinde alınmış olduğunu, dünyadaki gelişmiş pek çok ülkenin de böyle bir durum karşısında benzer bir şekilde hareket ettiği, bundan dolayı kanuna aykırı bir durum olmadığı bildirilmiştir. Mudanya-Bursa demiryolu tatil edildiği için Mudanya iskelesine İdâre-i Mahsûsa vapurlarının yolcu ve yük indirilmesine izin verilmediği ve bundan dolayı şirket yetkililerinin dedikleri gibi bir zarara uğramadıkları, bu yüzden tazminat taleplerinin ret edilmesi yönünde bir karar alınmıştır. Benzer bir vakanın, 25 Safer 1311 (7 Eylül 1893) tarihinde Aydın Vilâyeti dâhilinde bir karantina vakası sırasında yaşandığı ve şirket yetkililerinin protesto ve tazminat taleplerinin aynı gerekçelerle ret edildiği bildirilerek bu durum emsal olarak gösterilmiştir. Fakat Mudanya-Bursa hattını çalıştıran şirket yetkilileri tazminat talebinde ısrar ederek durumun Şûrâ-yı Devlet tarafından görüşülmesi için hükümeti sıkıştırmışlardır (BOA., ŞD., 1203/2; BEO., 541/40529). Tabii ki bu ısrarda, demiryolunun bir Fransız şirket tarafından işletiliyor olması etkili olmuştur. Şirket yetkilileri Fransa'nın olaya müdahil olup lehte bir karar çıkacağını muhtemelen düşünmüş olmalıydılar.

Ticâret ve Nâfia Nezâreti'nin görevlendirdiği Hukuk Müşâviri Miltiyâdî Efendi ile şirket tarafından gönderilen Mösyö Tokas, bir görüşme yapmışlardır. Görüşme sırasında şirket yöneticileri tazminat taleplerini geri

çekmişler, fakat böyle bir durumun bir daha yaşanması durumunda tren seferlerinin iptal edilmemesi ve bir takım hukuksuzluklara meydan verilmemesini de hükümetten talep etmişlerdir. Şûrâ-yı Devlet de bu görüşmeyi temel alarak tazminat talebinin reddi yönünde bir karar almıştır. İdâre-i Mahsûsa şirketi de gemilerinin Mudanya limanına yanaşmasına izin verilmemesi nedeniyle zarar ettiği gerekçesiyle Osmanlı Hükümeti'nden tazminat talebinde bulunmuş, fakat bu şirkete de benzer şekilde cevap verilerek bu talepleri yine Şûrâ-yı Devlet tarafından kabul edilmemiştir (BOA., BEO., 570/42716).

Karantina Önlemlerine Karşı Bursa Halkının Tepkisi

Osmanlı Devleti'nde ilk kez 1831 yılında uygulanmaya başlanılan karantina uygulamalarına (Sarıyıldız, 1994:332), Osmanlı toplumunun bir kesimi karşı çıkmıştır. Bursa'da da bir kısım halk, karantina önlemlerinin alınmasını "Allah'ın yazgısına karşı çıkıldığı" şeklinde yorumlamış ve alınan önlemlerin kaldırılmasını istemiştir. Alınan karantina önlemlerinin, dinen sakıncalı olmadığı söylenmesine rağmen, halkın bir kısmı önlem almamakta ve çoğu zaman hastalığı saklamakta diretmiştir (Ahmed Cevdet, 2008: 251).

Bursa'da, dini nedenlerin yanında ekonomik nedenlerden dolayı da karantinanın bir an önce kaldırılmasını isteyen bir halk kitlesi bulunmaktaydı. Tüccar ve esnaf, karantina nedeniyle ticaret yapamadıkları için zor durumda kaldıklarını bildiriyorlardı. Halkın bir bölümü de şehir dışına çıkmadıkları için ihtiyaçlarını temin edemedikleri yönünde şikâyetle bulunuyorlardı. Şikâyetçi gruptan iki yüz civarında kadın, 19 Eylül 1310 (1 Ekim 1894) tarihinde valilik konağı önünde toplanmıştır. Amaçları vali ile görüşüp, kordonların kaldırılmasını ve mağduriyetlerinin giderilmesini validen rica etmektir. Yapılan tetkik sonrasında bu 200 kişiden 60'ının (toplam 20 hane) gerçekten zor durumda kaldıkları anlaşılmıştır. Bu kişilerin isimleri bir deftere yazılarak, valilik kanalı ile gereği kadar ekmek, et ve pirinç verilmiş ve bu durum kordonlar kaldırılıncaya kadar devam etmiştir. Valilik böylece sosyal sorumluluk görevini yerine getirmiştir (BOA., Y.PRK.ZB., 14/42). Ayrıca, Hudâvendigâr Gazetesi'nde verilen bilgiye göre, kordon yüzünden zor durumda kalan ihtiyaç sahipleri için, başta vali olmak üzere, diğer devlet memurları, eşraf, tüccar ve halktan bazı kişilerin öncülüğü ile para toplandığı ve haberin verildiği tarihte, bu paranın toplam olarak 3352 kuruşa ulaştığı bildirilmiştir (Hudâvendigâr Gazetesi, 1608/2).

Kolera hastalığının, Bursa ve İzmit şehirlerinde tamamen bitmiş olduğu bildirilip, kordonların kaldırılmış olmasına rağmen, sonradan bu şehirlerde birkaç kolera vakasının görüldüğü ve bu durumun, İstanbul

Hükümeti'nden saklanmış olduğu anlaşılmıştır. Bu durum yüzünden koleranın İstanbul'a kadar ulaşip birkaç vakaya neden olduğu görülmüştür. Vakaların neden gizli yazılıp bildirilmediği yönünde bir bilgi olmamasına karşın, şehir yöneticilerinin yine halkın baskısından çekinmeleri ve saraya çeşitli şekillerde jurnallenip görevlerini kaybetme endişesi yaşadıkları düşünülebilir. Osmanlı yönetimi, İzmit Mutasarrıfı'nın hastalığı gizlemesinden dolayı, mutasarrıfın görevden alınmasını gündeme getirmiştir. Mutasarrıf için uygulanacak işlemin ne olacağına ise yapılacak olan inceleme sonucuna göre karar verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA., Y.PRK.BSK., 39/64).

Hastalığın Etkisini Kaybetmesi

Hastalığın bulaşıp yayılmasını engelleme ve mevcut hastaların tedavi edilmeleri yolunda alınan sıkı önlem ve uygulamalar neticesinde, hastalık kısa sürede etkisini azaltmaya başlamıştır. Kolera hastalığının etki gücünün azalmasına bağlı olarak, uygulanan karantina süresinde de indirim yapılmaya başlanılmıştır. Karantina süresinin azaltılması önce Tuzla'da gerçekleştirilmiştir. Hudâvendigâr Vilâyeti'nin Bozburun'dan Karabiga'ya kadar olan sahil kısmından gelen gemiler için Tuzla Tahaffuzhânesi'nde on gün süre ile başlatılmış olan karantina uygulaması, 1 Ağustos 1311 (13 Ağustos 1895) tarihinden itibaren 48 saate indirilmiştir (BOA., A.}MKT.MHM., 565/5).

Bursa şehir merkezinde de, kolera hastalığının etki gücünü kaybetmesinden dolayı karantina süresinde indirime gidilmiştir. Hudâvendigâr Vilâyeti'nden Sıhhiye Nezâretine çekilen bir telgrafta, Bursa şehir merkezi dışında bir vakaya rastlanılmadığı ve Bursa merkezde de birkaç gün içinde hastalığın tamamen biteceği düşünülerek, karantina süresinin on günden beş güne indirilmesi istenilmektedir. Bu isteğin bulunulmasında, ticaret faaliyetlerinin önemli derecede zarar görmüş olmasının yanında, tüccar, esnaf ve halktan gelen şikâyetlerin de büyük etkisi olmuştur. Telgrafta şöyle denilmektedir:

“Dâhil-i vilâyette zuhûr eden (ortaya çıkan) kolera hastalığından Bursa şehrinden mâ-adâ (başka) mahallerde eser kalmadığı ve Bursa şehrinde dahi ahîren ittihâz (en son alınanlar kabul edildiğinde) olunan tedâbir-i sıhhiye semeresiyle (sonucuyla) birkaç güne kadar külliyyen zâ'il (tamamen geçeceği) olacağı me'mûl (ümit edildiği) bulunduğu beyânıyla vilâyet mevâridâtına (yollarına) karşı mevzû' olan ve mu'âmelât-ı ticâriyyeyi fevka'l-âde tazyîk (zorlamakta) etmekte bulunan on gün karantinanın şimdilik beş güne olsun tenzîli (indirilmesi) lüzûmuna dâir Hudâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi'nden çekilen 16 Eylül sene 311 tarihli telgrafnâme leffen (ilişikte) irsâl-i (gönderilmiş) sûy-ı âli-i âsafâneleri kılınmış olmağla sûret-i iş'âra nazaran emrû fermân” (BOA., DH.MKT., 438/30).

19 Eylül 1311 (1 Ekim 1895) tarihinden itibaren ise yolcu gemilerini kapsamak üzere karantina süresinin 24 saate indirilmesi kararı alınmıştır. Temizlik ve tütüleme işlemine devam edilmesi, gemi yolcularının ise yalnızca sağlık muayenelerinin yapılması ve Tuzla'da sağlık muayenesi için kurulmuş olan sahranın kaldırılması, karantina altında bulunanların dahi bu yeni kararlardan yararlandırılması, Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye'nin yapmış olduğu toplantıda kararlaştırılmıştır (BOA., YA.HUS., 337/64).

Osmanlı Hükümeti, kolera hastalığının etkisinin zayıflamasına rağmen, hastalığın tamamen ortadan kaldırılması için bölgeye sağlık personeli göndermiştir. Hudâvendigâr Vilâyeti merkezinde ve merkeze bağlı bölgelerde, maaş karşılığında çalışmak üzere gönderilmiş olan sağlık personelinin dokuzu doktor, ikisi de temizlik memurudur. Fakat bölgenin geniş olması ve şüpheli hasta sayısının da çok olması nedeniyle, şehirde görev yapan mevcut doktor sayısı yeterli görülmemiş ve İstanbul'dan birkaç doktor daha gönderilmesi istenmiştir. Bu istek doğrultusunda bölgeye, Yüzbaşı Tahsin ve temizlik memuru Mehmed Emin Efendi ile Miralay Turan Bey'in, Bonkovsky Paşa'nın onayı ile gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Hükümet görevlendirdiği memurunu mağdur etmemek için de önlemler almaya çalışmıştır. Nitekim Yüzbaşı Tahsin Efendi ile Turan Bey'in asker maaşlarına birer misli zam yapılmış ve Mehmed Emin Efendi'nin maaşı da bin kuruş olarak belirlenmiştir. Her üç görevli için hastalıkla mücadelede kullanılmak üzere yol harcırahı da verilmiştir (BOA., DH.MKT., 425/54). Fakat hastalığın hafiflediği yönde haberler alınması üzerine, Turan Bey ile Yüzbaşı Tahsin'in bölgeye gönderilmesine gerek olmadığına karar verilmiştir. Mehmed Emin Efendi'ye, maaşının yanında ayrıca verilmiş olan yol harcırahından fazla kalan kısmın ise, tedbir amaçlı olarak oluşturulmuş olan bütçenin denkleştirilmesinde kullanılması için, ilgili kişilere gerekli talimatlar verilmiştir (BOA., A}MKT.MHM., 565/23).

Sonuç

Osmanlı yönetimi, kolera hastalığı tehdidinin ortaya çıktığı 1890 yılından itibaren hızlı hareket etmiş ve hastalıktan korunmak için birçok önlem almıştır. Hastalığın ortaya çıktığı 1894 yılından itibaren de karantina uygulamasına geçmiş ve şehrin birkaç bölgesinde tahaffuzhâneler kurmuştur. Hükümet hastalıkla beraber mali sıkıntı, yetersiz sağlık personeli ve bir kısım halkın karantina konusundaki tepkisiyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Şehrin yöneticileri ile İstanbul arasında düzenli ve etkin bir telgraf ağı oluşturulmuş, hızlı bilgi alış-verişi sağlanmıştır. Bu durum kararların bir an önce alınıp uygulanmasında önemli bir etken olmuştur.

Bursa’da uygulanan karantina önlemleri esnaf, tüccar ve şehir dışı ile ekonomik bağlantısı olan halkın bir bölümünün, maddi zorluk içine düşmesine neden olmuştur. Karantina uygulamasına tepkilerin arttığı bir dönemde, şehrin yöneticileri mağdur duruma düşen kişileri tespit etmiş ve gıda yardımıyla bulunmuştur. Böylece tepkiler en az düzeye indirilmeye çalışılmıştır.

Hudâvendigâr Vilâyetinde, 1894-1895 döneminde kolera hastalığı etkili olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden elde edilen resmi belgelerdeki hasta vaka sayısı ile ölüm sayıları, vilâyetin nüfusu ile oranlandığında, bu dönem için çok düşük rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Osmanlı Hükümeti ve Bursa yerel yöneticileri tarafından alınan karantina önlemlerinin, sıkı ve etkili bir şekilde uygulandığı ve hastalıkla mücadelede başarılı olduğunu göstermiştir.

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA), İstanbul

Babîâli Evrak Odası Evrakı (BEO)

541/40529, 28 C 1312; 570/42716, 17 S 1313

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT)

1750/4, 25 Z 1307; 1798/93, 29 Ca 1308; 2018/95, 18 R 1310

425/54, 20 Ra 1313; 438/30, 16 R 1313.

İrade Askeri (İ.AS)

10/25, 25 Ca 1312

İrade Hususi (İ.HUS)

15/1311 S-146, 23 S 1311

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM)

553/44, 10 Ra 1312; 554/28, 7 R 1312; 554/62, 7 Ca 1312

565/5, 23 S 1313; 565/23, 12 C 1313

Şura-yı Devlet Evrakı(ŞD)

1203/2, 28 Z 1316

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK)
39/64, 4 S 1312.

Yıldız Perakende Evrakı Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. SH)
5/5, 26 R 1312.

Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı(Y.PRK. ZB)
14/42, 8 R 1312

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (YA.HUS)
308/125, 10 Ra 1312; 310/68, 14 R 1312; 10/92, 17 R 1312; 337/64,16 R
1313

2. Süreli Yayınlar:

Bursa Gazetesi, No:137 (30 Ağustos 1309); 138 (1Eylül 1309); 140 (25
Eylül 1309)
Hudâvendigâr Gazetesi, No: 1604 (17 Ağustos 1310) ; 1606 (31 Ağustos
1310), 1607 (7 Eylül 1310) ; 1608 (14 Eylül 1310)

3. Tetkik Eserler:

Ahmed Cevdet Paşa, 2008, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II. Cilt, İlgi
Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
Akyol, Muzaffer, 1970, *Kolera*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Ankara.
Ayar, Mesut, 2005, *Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgını: İstanbul Örneği
(1892-1895)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
Böke, Pelin, 2009, “İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri
(1840-1900)”, *ÇTTAD*, Cilt: VIII, 18-19: 137-159.
Çıpa, H.Erdem, 1995, “McNeill’in 'Salgınlar ve Halklar'ı Üzerine
Düşünceler” *Toplumsal Tarih*, 22:18-22.
Dumont, Paul, 1999, “Yahudiler, Araplar ve Kolera: 19.Yüzyıl Sonunda
Bağdat'ta Cemaatler Arası İlişkiler”, *Modernleşme Sürecinde
Osmanlı Kentleri*, Ed.Paul Dumont, François Georgeon, çev. Ali
Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, ss.136-152.
Kılıç, Orhan, 2004, *Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde
Salgın Hastalıklar*, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Orta-Doğu
Araştırmaları Merkezi, Elazığ.

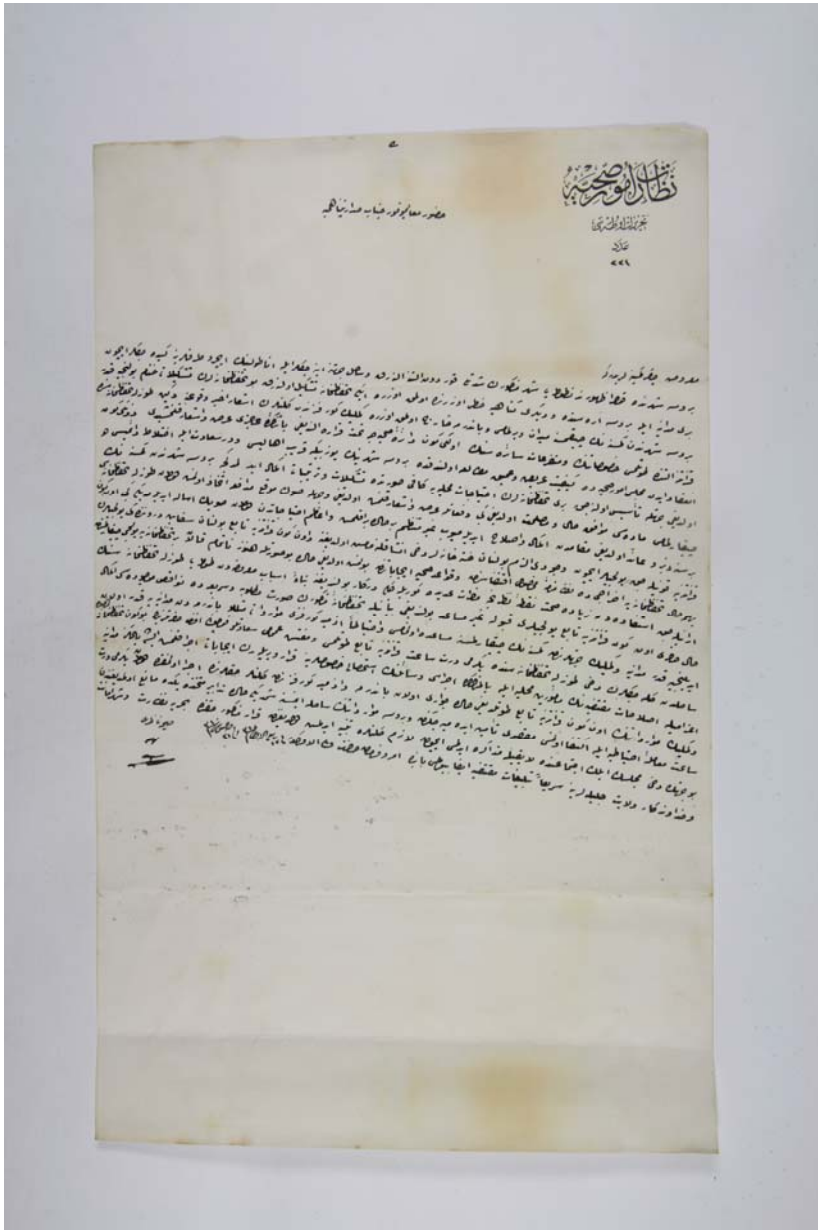
- Mağmumi, Şerafeddin, 2001, *Bir Osmanlı Doktorun Anıları Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye* çev. Cahit Kayra, Büke Yayınları, İstanbul.
- Nikiforuk, Andrew, 2000, *Mahşerin Dördüncü Atlısı*, çev. Selahattin Erkanlı, İletişim Yay., İstanbul.
- Pamukciyan, Kevork, 1994, “1893 Kolera Salgını ve 1894 Büyük Depremi”, *Tarih ve Toplum*, 132:13–15.
- Panzac, Daniel, 1997, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, çev. Serap Yılmaz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Sakaoğlu, Necdet, 1995, “Osmanlı'da Salgınlar”, *Toplumsal Tarih*, 22:23-25.
- Sarıyıldız, Gülden, 1996, *Hicaz Karantina Teşkilâtı (1865–1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 1994, “Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Bellekten*, 222:329–376.
- Tepeyran, Ebubekir Hâzım, 1998, *Hatıralar*, Haz: Faruk Ilıkan, Pera Turizm-Tic. A.Ş. İstanbul.
- Uludağ, Osman Şevki, 1938, “Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina”, *Bellekten*, 7/8: 445-467.
- WHO (World Health Organization), 2010, *First Steps For Managing An Outbreak Of Acute Diarrhoea*.
- Yıldırım, Nuran, 1996, “1893 İstanbul Kolera Salgını İstatistikleri”, *Tarih ve Toplum*, 150:51-54.

EK NO: I Bursa'da Kolera Nedeniyle Doktorlar İçin Düzenlenen Çalışma Alanları

Askeri Tıp Doktoru Agop Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler	Askeri Tıp Doktoru Şerâfeddin Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler	Belediye Dairesi İkinci Doktoru Rıza Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler	Belediye Dairesi Baştabibi Bedros Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler
Ali Paşa	Attâr Hüsâm	Abdürrezzâk	Bedreddin
Arab Mehmed	Ahmed Paşa Fenârî	Baba Zâkir	Çoban Bey
Arablar	Altı Parmak	Bâyezîd Paşa	Ebû İshak
Başçı İbrahim Bey	Balıkpazarı	Bâzâr-ı Esb	Eşrefîler
Câmi-i Kebîr	Bilecik	Çelebi Sultan Mehmed	Hacı Baba
Çardak	Bulgarlar	Çukur	Hacı İskender
Duhter-i Şeref	Doğan Bey	Davud Kadı	Hoca Tabib
Ebî Şahme	Hacı Yakûb	Feyzullah Paşa	İshak Şah
Hacı Sevinç	Hoca Hasan	Hacı Sevindik	Karaağaç Mahallesi
Hacılar	Hoca Menteş	Hacı Seyfeddin	Kaygan
Hazret-i Üftâde	Istabl-ı BâyezîdPaşa	Hazret-i Emîr	Kız Yakûb
Hıdırlık	Kırk Nerdibân	Hoca Taşgın	Kirişçi Kızı
Hoca Alizâde	Kiremitçi	İbn-i Bezzâz	Mehmed Karamânî.
Hoşkadem	Kuruçuşme	İki Kapılı Mescid	Mesud Makramevî
İbrahim Paşa	Narlı	İncirli	Molla Arab
Kademerî	Ruşçuk	Kanberler	Selcen Hatun
Kara Şeyh	Sarıca Sungur	Kösereciler	Temannâ-yı Kebîr
Maksem	Selimiye	Meydancık	Temannâ-yı Sağîr
Mecidiye	Simitçi	Mücellidî	Umur Bey
Mecnûn Dede	Süzen Kefen	Namazgâh	Veled-i Bevvâb
Molla Fenârî	Şehabeddin	Pazar-ı Esb	Veled-i Harrât
Nalbandoğlu	Şehreküstü	Selimzâde	Veled-i Kurt
Sivasiler	Veled-i Kazzâz	Seyyidler	Yeni Mahalle
Şeker Hoca	Veled-i Mizân	Şeyh Şible	Yiğid-i Köhne
Şeyh Hâmid	Veled-i Saray	Tatarlar	
Şeyh Konevî		Timurtaş Paşa	
Üç Kuzular		Yıldırım	
Veled-i Harîfî		Zeynîler	
Veled-i Habîb			
Veled-i Vezîrî			
Veli Şemseddin			
Vezîrî			

Askeri Tıp Doktoru Bahri Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler	Askeri Tıp Doktoru Fehmi Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler	Askeri Tıp Doktoru Ahmed Efendi'nin gözetimine verilen mahalleler
Bâb-ı Zemîn	Abdal Mehmed	Ahmed Bey
Bâb-ı Sıcn	Dâye Hatun	Azab Bey
Câmi-i Kale	Elmalık	Bahadır Ağa
Çerâğ Bey	Hacı İlyas	Bıçak
Darbhâne	Hayreddin Paşa	Demirkapı
İmâret-i İsâ Bey	Hoca Yunus	Elvan Bey
İsâ Bey Fenârî	Kara Kâdi	Hamza Bey
Kalbos	Kepezler	Hoca Cafer
Kale-i Umûr Bey	Köseler	Kayabaşı
Kavaklı	Mantıcı	Koca Nâib
Manastır	Reyhan	Merkepçi
Molla Gürânî	Şerafeddin Paşa	Murad-ı Sâni
Nakkâş Ali Paşa	Tekke-i Mescid	Paşa
Said Fakih	Tuz Pazarı	Yahşi Bey
Sultan Aladdin	Veled-i Embiya	
Şeyh Paşa	Yenipazar	
Tahtalı Mescid	Yiğid-i Cedid	
Tefsirhân	Zağfiranlılık	
Veled-i Halvai		
Veled-i Yaniç		

Doktorların Hasta Muayene Yerleri	
YER	DOKTOR
Setbaşı'nda Sarrafyan Eczanesi	Belediye Baştabibi Bedros Efendi
Yeniyo'l'da Kirkoris Efendi Eczanesi	Belediye İkinci Tabibi Rıza Efendi
Belediye Dairesi	Askeri Tıp Doktoru Agop Efendi
Muradiye Karakolu	Askeri Tıp Doktoru Ahmed Efendi
Hisar'da hastanede	Askeri Tıp Doktoru Bahri Efendi
Tatarlar Karakolu	Askeri Tıp Doktoru Fehmi Efendi
Balıkpazarı'nda Pandalaki Eczanesi	Askeri Tıp Doktoru Şerâfeddin Efendi

EK NO: II. BOA., Y.A.HUS., 308 / 125, (6358 Nolu Belge)
Bursa'da Ortaya Çıkan Kolera Hastalığına Karşı Alınan Önlemler

Nezâret-i Umûr-ı Sıhhiye

Tahrîrât Odası

Aded: 221

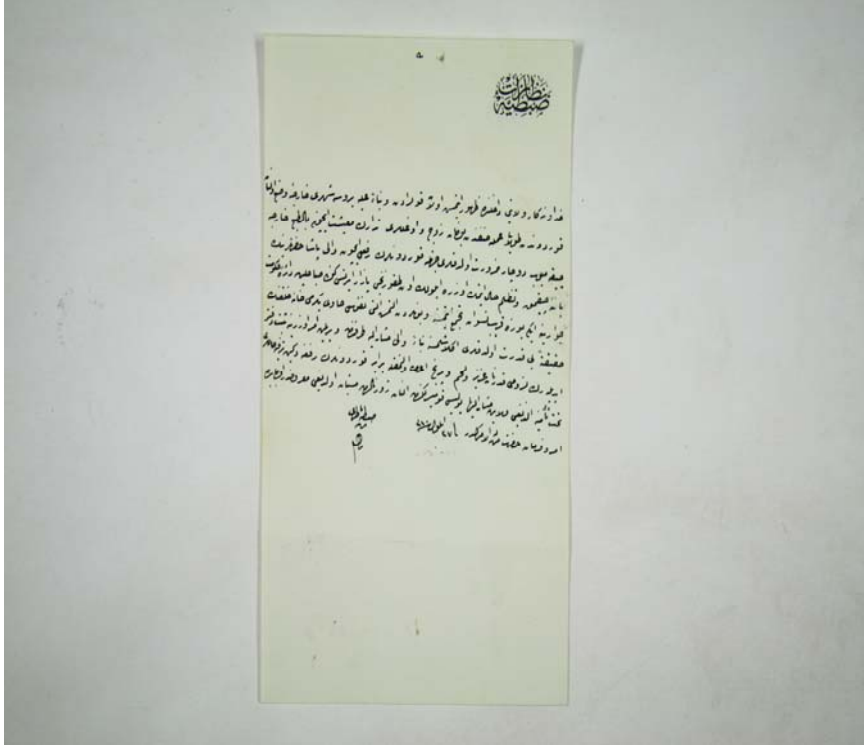
Huzûr-ı Me'âli-mevfûr Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Bursa şehrinde kolerâ zuhûrundan dolayı şehri-i mezkûrun şiddetli kordon altına alınarak ve sâhil cihetine incekler ile Anadolu'nun içeri taraflarına gidecekler için biri Mudanya ile Bursa arasında ve diğeri Kütahya hattı üzerinde olmak üzere iki tahaffuzhâne teşkil olunarak bu tahaffuzhânelerin teşkilâtı hitâm buluncaya kadar Bursa şehrinde kimesnenin çıkmasına meydan verilmemesi ve Bandırma hâriç olmak üzere Gemlik Körfezi'nden gelenlerin iş'âr-ı ahîr vukû'una değin tuzla tahaffuzhânesinde karantina altında tutulması husûsâtının ve müteferri'ât-ı sâirenin evvelki gün dâire-i sıhhiyece taht-ı karâra alındığı bâ-tezkire-i âcizî arz ve iş'âr kılınmıştı dünkü gün in'ikâd eden Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye'de keyfiyyet arz ve amîk mütâla'a olundukta Bursa şehrinin yüz bine karîb ahâlîsi ve Dersa'âdet ile ihtilât-ı dâ'imîsi olduğu cihetle te'sîs olunacak yeri tahaffuzhânelerin ihtiyâcât-ı mahalliyeye kâfi sûrette teşkilât ve tertîbâtı ikmâl edilmedikçe Bursa şehrinde kimesnenin çıkarılmaması maddesi muvâfık-ı hâl ve maslahat olduğu gibi def'â'atle arz ve iş'âr kılınmış olduğu vecihle son mevki'-i müdâfa'a ittihâz olunmuş olan tuzla tahaffuzhânesi bir seneden berü ve âid olduğu makamdan ikmâl ve ıslâh edilemeyüp gayr-i muntazam bir hâlde bırakılmış ve a'zam-ı ihtiyâcattan olan suyun isâle edilemediği gibi on gün karantinaya konulacak yolcular için vücûdu elzem bulunan hastahâneler dahi inşâ kılınmamış olduğuna ve on gün karantinaya tâbi' bulunan sefâ'in derûnundaki yolcuların behemehâl tahaffuzhâneye ihrâcî da nizamnâme-i mahsûs iktizâsından ve kavâid-i sıhhiye icâbâtından bulunmuş olduğu halde bu sûretle henüz nâ-tamâm kalan bir tahaffuzhâneye yolcu çıkarılmasının aranılacak istifâdeden ziyâde sıhhat-i nokta-i nazarınca muzırrât-ı adîde görüleceği derkâr bulunduğu binâ'en esbâb-ı ma'rûzadan dolayı tuzla tahaffuzhânesinin hâl-i hâzır on gün karantinaya tâbi' yolcuları kabûle gayr-i müsâ'id bulunduğu beyânıyla tahaffuzhâne-i mezkûrun sûret-i matlûba ve serî'ada nevâkıs-ı mevcûdesi ikmâl edilinceye kadar Mudanya ve Gemlik cihetlerinden kimesnenin çıkarılmasına müsâ'ade olunmaması ve ihtiyâten İzmid Körfezi mevâridâtı misüllü Bandırma'dan Mudanya'ya kadar olan sâhilden geleceklerin dahi tuzla tahaffuzhânesinde yirmi dört saat karantinaya tâbi' tutulması ve müfettiş-i umûmî sa'âdetlü Koçi Efendi hazretlerinin bugün tahaffuzhâne-i mezkûra i'zâmıyla ıslâhât-ı

mukteziyyenin me'mûrîn-i mahalliye ile bi'l-müzâkere icrâsı vesâ'ilinin istihsâli husûslarına karar verilerek îcâbâtı icrâ kılınmış ise de yalnız Mudanya ve Gemlik mevâridâtının on gün karantinaya tâbi' tutulduğu halde civârı olan Bandırma ve İzmid Körfezi'nden gelenler haklarında icrâ olunmakta olan yirmi dört saat mu'âmele-i ihtiyâtiyye ile iktifâ olunması maksadı te'mîn edemeyeceğinden ve Bursa mevâridâtının sâhile inmesine şimdiki halde tedâbir-i müttehize pek de mâni' olmadığından bu cihetin dahi meclisin ilk ictimâ'ında lâyıkıyla müzâkere edilmesi için lâzım gelenlere tenbîh edilmiş olduğundan karâr-ı mezkûre hakkında Bahriye Nezâreti ve Şehremâneti ve Hudâvendigâr Vilâyet-i Celîleleri'ne serî'an tebliğât-ı mukteziyye îfâ buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir fi 12 Rebî'ülevvel sene 1312 ve fi 31 Ağustos sene 1310 Sihhiye Nâzırı

İmzâ

EK NO: III. BOA., Y.PRK., ZB, 14 / 42 (7867 Nolu Belge)
Hudâvendigâr Vilâyeti'nde Ortaya Çıkan Kolera Hastalığı Nedeniyle
Oluşturulan Kordonlardan Dolayı, Mağdur Olan Halka
Gıda Yardımı Yapılması.

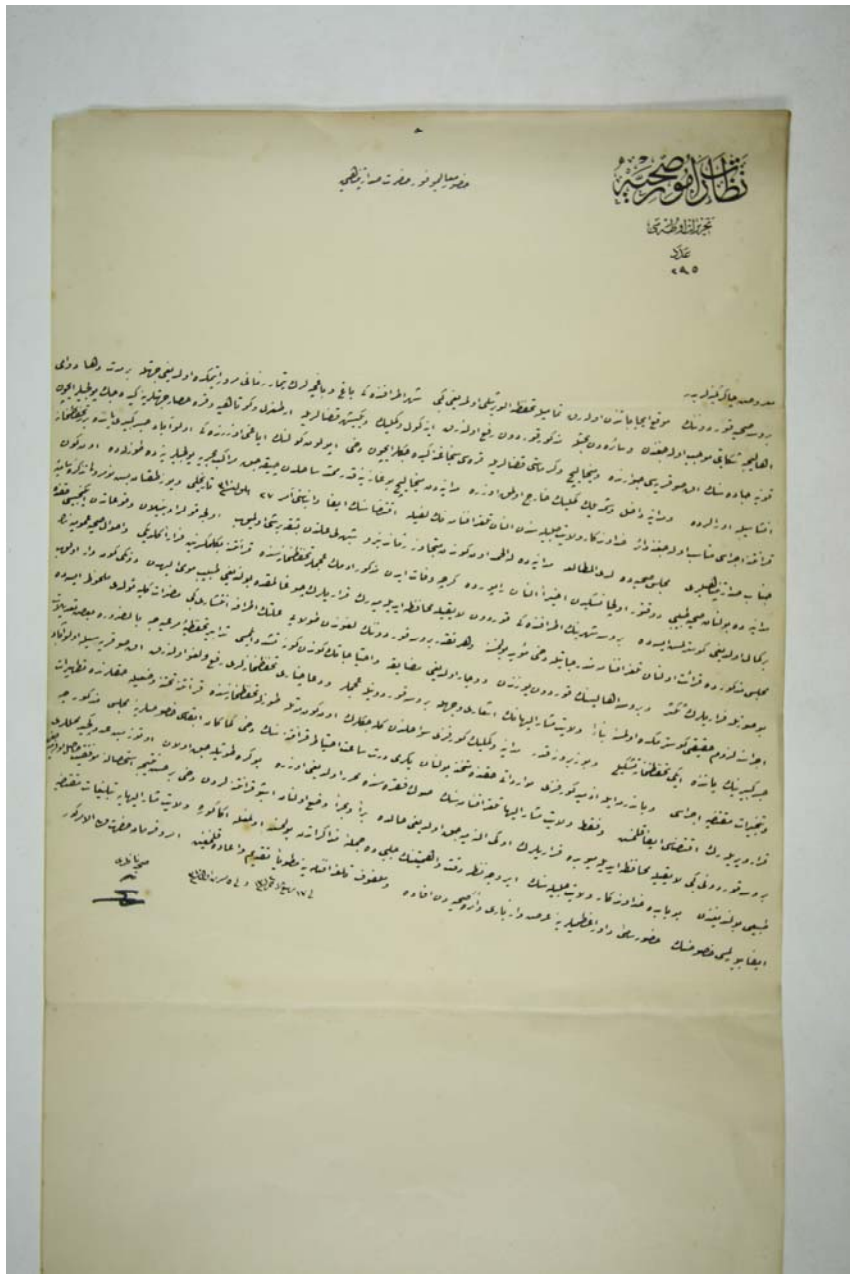
BOA., Y.PRK.ZB., 14/42 (Ek No: III'ün 7867 Nolu Belgenin Transkripsiyonudur).

Zabtiye Nezâreti

Hüdâvendigâr Vilâyeti dâhilinde zuhûr etmiş olan koleradan ve benâ'en aleyh Bursa şehri hâricine vaz' olunan kordondan dolayı amele sınıfından bulunan zevc ve oğulları tedârik-i ma'îşet için bi't-tab' hârice çıkamayup dûcâr-ı zarûret oldukları cihetle kordonların ref'i için vâlî paşa hazretlerinin yanına çıkmak ve tanzîm-i hâl etmek üzere Eylül'ün on dokuzuncu Pazartesi günü sabahleyin dâ'ire-i hükümet civârında iki yüze karîb nisvân tecemmu' etmesine ve bunlardan altmış altı nüfûsu hâvî yirmi hâne halkının hakîkaten bî-kudret oldukları anlaşılmasına binâ'en vâlî-i müşârün ileyh tarafından verilmiş emr üzerine sebt-i defter edilerek lüzûmu kadar nân-ı azîz ve lahm ve pîriñç i'tâ olunmakla beraber kordonların ref'ine değin terfih halleri taht-ı te'mîne alındığı vilâyet-i müşârün ileyhâ polis komiserliğinden alınan jurnalden müstebân olduğu ma'rûzdur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir fî 27 Eylül sene 310

Zabtiye Nâzırı

İmza

EK NO: IV BOA., Y.A.HUS., 310/92 (7852 Nolu Belge)
Kolera Hastalığı Nedeniyle Oluşturulan Bursa Kordonunun Kaldırılması ve
Uygun Görülen Yerlerde Yeni Tahaffuzhânelerin Kurulması.

Nezâret-i Umûr-ı Sıhhiyye

Tahrîrât Odası

Aded: 295

Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Bursa sıhhiyye kordonunun mevki'-i îcâbâtından olarak tamâmıyla tahaffuza elverişli olmadığı gibi şehir etrâfındaki bağ ve bağçelerin tımar zamanı mürûr etmekte olduğu cihetle bir müddet daha devâmı ahâlîce şikâyeti müceb olacağından ve sâ'ireden bahisle mezkûr kordon ref' olunarak İnegöl ve Gemlik ve Yenişehir kazâlarıyla Ertuğrul ve Kütahya ve Karahisar cihetlerine gidecek yolcular için Konya caddesinin Aksu karyesi civârında ve Mihaliç ve Kirmastı kazâlarıyla Karesi Sancağı'na gidecekler için dahi Apolon (Apolyond) Gölü'nün ayağı üzerindeki Uluâbâd Cısr-i Kebîri yanında birer tahaffuzhâne inşâsıyla oralarda ve Mudanya dâhil ve şimdilik Gemlik hâriç olmak üzere Mudanya'dan Mihaliç boğazına kadar mümettid sâhilden çıkacak merâkib-i bahriyye yolcularına Tuzla'da on gün karantina münâsîp olacağına dâ'ir Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi'nden alınan telgrafnâmenin leffîyle iktizâsının îfâ ve inbâsını âmir 27 Eylül sene 310 tarihli ve yüz doksan beş numrolu tezkire-i sâmiyye-i cenâb-ı sadâret-penâhîleri Meclis-i Sıhhiyye'de lede'l-mütâla'a Mudanya'da lehü'l-hamd on günden mütecâviz zamandan berü şüpheli illetten başka bir şey olmayup evvelce kolera denilen vukû'âtın ikincisi hakkında Mudanya'da bulunan sıhhiyye tabîbi Doktor Olçanski'den ahîren alınan raporda gerçi vefât eden mezkûr adamın Acemler Tahaffuzhânesi'nde karantina beklemeksizin firâren geldiği ve ahvâl-i sıhhiyye-i umumiyyenin ber-kemâl olduğu gösterilmiş ise de Bursa şehrinin etrâfındaki kordon lâyıkiyle muhâfaza edilemeyerek firârîlerin çoğalmakta bulunduğu tabîb-i mûmâ ileyhten dünkü gün vârid olup meclis-i mezkûrda kırâ'et olunan telgrafnâme münderecâtıyla dahi mü'eyyed bulunmasına ve her ne kadar Bursa kordonunun lağvından dolayı illetin etrâfa intişârı ki mazarrât-ı külliyye tevellüdü melhûz ise de bu sûretle firârîlerin tekessür ve Bursa ahâlîsinin kordon yüzünden dûçâr olduğu muzâyaka ve ihtiyâcâtın günden güne teşeddüd eylemesi tedâbir-i tahaffuziyye-i mer'iyeyece bi'z-zarûre ba'zı ta'dîlât icrâsına lüzûm-ı hakîkî göstermekte olmasına binâ'en vilâyet-i müşârün ileyhânın iş'ârı vecihle Bursa kordonuyla Acemler ve Duâçınarı tahaffuzhâneleri ref' ve lağv olunarak Aksu karyesiyle Uluâbâd Cısr-i Kebîri'nin yanında iki tahaffuzhâne teşkîli ve Bozburun'a kadar Mudanya ve Gemlik Körfezi sevâhilinden geleceklerin on gün müddetle Tuzla Tahaffuzhânesi'nde karantina tahtına

vaz'ıyla haklarında tathîrât ve tebhîrât-ı mukteziyye icrâsı ve Bandırma ile İzmid Körfezi mevâridâtı hakkında müttehaz bulunan yirmi dört sa'at ihtiyât karantinasının dahi kemâkân ibkâsı husûslarına meclis-i mezkûrece karâr verilerek iktizâsı îfâ kılınmış ve fakat vilâyet-i müşârün ileyhâ telgrafnâmesinin son fikrasında muharrer olduğu üzere bu kerre tutulacak olan otuz beş adet geçit mahalleri Bursa kordonu gibi lâyıkıyla muhâfaza edilemeyüp de firârîlerin önü alınamayacak olduğu halde berren ve bahren vaz' olunan işbu karatinalardan dahi bir hüsn-i netîce istihsâline muvaffakiyet hâsıl olamayacağı tabî'î bulunduğundan bu bâbda Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi'nin ayruca nazar-ı dikkat ve ehemmiyetinin celbi de cümle-i müzâkerâttan bulunmuş olmağla ona göre vilâyet-i müşârün ileyhâya teblîğât-ı mukteziyye îfâ buyurulması husûsunun huzûr-ı sâmi-i dâver-a'zamîlerine arz ve izbârı dâ'ire-i sıhhiyyeden ifâde ve melfûf telgrafnâmeye matviyyen takdîm ve i'âde kılınmağın emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir fî 17 Rebîülâhir sene 312 ve fî 5 Teşrîn-i Evvel sene 310 Sıhhiye Nâzırı İmzâ